

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.60>**В. В. Добровольський***директор з розвитку виробничих та перспективних індустрій
Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України»*

РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено розвиток нормативно-правового регулювання цифрової економіки України. Вказано, що основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки України включають: розвиток інфраструктури цифрової економіки: важливим кроком стало розбудова цифрової інфраструктури: доступ до високошвидкісного інтернету, розвитку 4G та 5G технологій, вдосконалення системи електронних платежів. Підтримка таких інфраструктурних проектів здійснюється через програми, що сприяють розвитку телекомунікаційних мереж і забезпеченню доступу до технологій для широких верств населення; законодавче забезпечення цифрової економіки:; законодавство в сфері захисту даних і кібербезпеки; правове регулювання криптовалют і блокчейн-технологій: в Україні є певні законодавчі ініціативи, що стосуються криптовалют, блокчейн-технологій та інших цифрових активів; законодавство в сфері інтелектуальної власності: важливим аспектом є законодавче регулювання прав на інтелектуальну власність у цифровому середовищі. Законодавство України в цій сфері адаптується до міжнародних стандартів, зокрема через виконання положень Угоди TRIPS та інших міжнародних договорів; податкове законодавство для цифрової економіки: в Україні активно обговорюється введення спеціальних податкових режимів для бізнесу в цифровій економіці. Прогнозуються зміни в податковому законодавстві для стимулювання інвестицій у цифрові технології та стартапи. Наприклад, законодавчі ініціативи, що стосуються спеціального податкового режиму для ІТ-компаній, націлені на сприяння розвитку високотехнологічних підприємств; інклюзивність та доступність цифрової економіки: важливим напрямом є створення умов для рівного доступу до цифрових технологій для всіх громадян, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу чи географічного розташування. В рамках цього також здійснюється регулювання доступу до інформаційних технологій та інтернет-ресурсів для людей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: цифрова економіка, адміністративно-правове регулювання, євроінтеграція, цифровізація, тінізація економіки, правопорушення у сфері економіки, суб'єкти протидії тінізації економіки, державне регулювання.

Постановка проблеми. Широкомасштабна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у лютому 2022 року, кардинально змінила соціально-економічний ландшафт України. Цей конфлікт призвів до окупації частин кількох регіонів, зокрема Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської, що спричинило найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни [1]. На тлі цих викликів цифрова трансформація стала критично важливим інструментом для підтримки економічної стабільності та сприяння інклюзивності, що дозволяє країні адаптуватися до умов війни, одночасно

підтримуючи переміщене населення та забезпечуючи доступ до основних послуг [2]. Цифрові технології набули вирішального значення в цьому контексті, швидко адаптуючи різні сектори до нових реалій воєнного часу.

Відповідно цифровізація відіграє ключову роль у сприянні комунікації, управлінню інформацією та безперервності бізнесу, пропонуючи рішення, які універсально застосовні в будь-якому конфлікті чи постконфліктному сценарії. Крім того, забезпечення інклюзивності в умовах війни передбачає надання можливості всім сегментам суспільства, включаючи

вразливі групи, брати участь в економічному житті.

У зв'язку з наведеним, розвиток нормативно-правового регулювання цифрової економіки України є важливим процесом для забезпечення сталого розвитку цифрових технологій, інновацій та створення сприятливого середовища для підприємств, громадян та держави в цілому, що й зумовлює **мету цієї статті**.

Виклад основного матеріалу. За останні роки в Україні активно приймаються нові законодавчі акти, які сприяють розвитку цифрових ринків і впровадженню інноваційних технологій. Зокрема, інтеграція цифрових технологій трансформує галузі, створює робочі місця та підвищує ефективність підбору персоналу. Це дозволяє компаніям отримувати доступ до глобального пулу кваліфікованих фахівців через онлайн-платформи, приносячи користь як роботодавцям, так і працівникам. Цей цифровий перехід сприяє економічному зростанню за рахунок зниження витрат, сприяння різноманітності та руйнування географічних бар'єрів, що дозволяє фрілансерам співпрацювати на міжнародному рівні. Однак вплив цифровізації на зростання робочих місць та нові ролі різняться між Україною та країнами ЄС під впливом розвитку, освіти та адаптації робочої сили.

Європейська інтеграція України, підкріплена безвізовим режимом та статусом кандидата на вступ до ЄС, стикається з викликами через повільні реформи та війну. Ключові пріоритети цифровізації включають перехід до Індустрії 5.0, впровадження сталого розвитку та цифровізацію організаційних систем. Європейська інтеграція вимагає посилення антикорупційного законодавства, приведення у відповідність законодавчої бази, вдосконалення політики щодо економічних, політичних та екологічних стандартів, а також підтримки законного доступу до цифрової публічної інформації.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що виклики, які стоять перед світовим ринком цифровізації з точки зору розвитку, є як актуальними, так і недостатньо вивченими [3]. З огляду на демографічні показники та тенденції глобального ринку, що постійно змінюються, вкрай важливо визначити фундаментальні принципи створення цифрового глобального ринку. Наведене можливо забезпечити виключно шляхом оптимального норма-

тивно-правового регулювання цифрової економіки України.

Варто вказати, що розвиток цифрового сектору та реальної економіки зумовлює необхідність проактивної антиінфляційної, монетарної та фінансової політики, спрямованої на заохочення та підтримку зростання цифрових технологій та інноваційних продуктів. Вирішення проблем цифрового розвитку в контексті вступу до Європейського Союзу потребує комплексного дослідження, яке акцентує увагу на принципах, методах та механізмах інтеграції цифровізації в усі сектори економіки. Такий підхід не лише прискорить шлях України до членства в ЄС, а й приведе її законодавчу базу у відповідність до стандартів, необхідних для ефективної євроінтеграції та розвитку цифрової економіки тощо.

У Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації [4] вже запроваджено різноманітні заходи з популяризації цифровізації.

Разом з тим, тривають реформи, спрямовані на вдосконалення адміністрування, делегування повноважень та покращення відносин з домогосподарствами, спрямовані на цифровізацію та автоматизацію процесів контролю та митного оформлення. Ці зусилля також сприятимуть зміцненню інституційної спроможності національної митної служби шляхом впровадження запропонованих ЄС механізмів, таких як Реєстр сертифікованих економічних операторів та Національна електронна транспортна система (NCTS). Єдиний національний інформаційний портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» модернізується з метою забезпечення можливості генерації електронних документів для митного оформлення.

На наступному етапі проект оперативної підтримки ще більше розширить можливості уряду надавати високоякісні цифрові послуги вразливим верствам населення в Україні. Проект «Дія», який вже запровадив понад 40 послуг, що приносять користь понад 21 мільйону українців, відіграє вирішальну роль у цих зусиллях. Для забезпечення інклюзивності створено новий державний стандарт вебдоступності.

Цілями цифровізації економіки України та відповідності критеріям вступу до Європейського Союзу є: створення міцної

основи для підвищення конкурентоспроможності та ефективності в промисловому секторі за рахунок технологічного прогресу та цифровізації бізнесу; залучення інвестицій та досягнення сталого економічного зростання; мобілізація людських ресурсів для сприяння інноваціям, творчості, цифровому виробництву та розвитку бізнесу; позиціонування України як ключового гравця на світовому ринку експорту цифрових товарів та послуг.

Розширення і поглиблення глобалізації змінили інституційні рамки національної економіки. Цей процес вимагає міцної правової та регуляторної бази, щоб орієнтуватися в складнощах глобальних економічних відносин. Відповідно до плану вступу України до ЄС, існує потреба у приведенні українського законодавства у відповідність до стандартів ЄС, як шляхом запровадження нових регулювань, так і поступової відмови від застарілих. Це забезпечить відповідність української продукції необхідним стандартам для входу на ринок ЄС, що в кінцевому підсумку посилить експортний потенціал національної економіки.

Зокрема, основною метою Європейської цифрової стратегії, одного з семи ключових стратегічних планів на період «Європа 2020», прийнятих у 2010 році, є реорганізація ринку цифрових технологій ЄС [5].

Лише після підписання Угоди про асоціацію у 2015 році ЄС почав активно працювати над досягненням цієї мети, впроваджуючи стратегії, спрямовані на підвищення доступності цифрових продуктів та послуг у Європі та створення необхідних умов для розширення мережі. Ця ініціатива спрямована на повне використання потенціалу зростання цифрового ринку за рахунок використання цифрових технологій.

У травні 2017 року Європейська комісія оприлюднила проміжну оцінку свого плану розвитку, оцінивши прогрес, досягнутий з 2015 року, та намітивши майбутні кроки. Щоб створити конкурентоспроможний, безпечний і надійний цифровий ринок, ЄС визначив ключові напрямки політики для розуміння динаміки інформаційної економіки та вирішення цифрової еволюції суспільства та економіки. До них належать кібербезпека, цифрові технології, промислова цифровізація, інноваційні центри, фінансові технології, блокчейн, цифрова економіка та ринки цифрових технологій, таких як високопродуктивні обчислення

та штучний інтелект. Ці ініціативи підпадають під парасольку «Цифрової Європи». У бюджеті ЄС на 2021-2027 роки на ці програми передбачено €9,2 млрд [6].

Визнаючи зсув у бік еволюції державних функцій та сучасного концептуального підходу публічного адміністрування, людських принципів у рамках цифровізації та принципів адаптивного управління в усіх сферах діяльності, було визначено рушійну силу цифровізації. Ця сила корениться в гіперзв'язку, де використання Інтернету, мобільних і цифрових технологій призвело до зростаючої взаємозалежності між людьми, організаціями та сучасними виробничими інструментами.

Тому пріоритетами України у сфері цифровізації стали, з одного боку, реалізація цифрової стратегії, а з іншого – гармонізація стратегічних ініціатив та європейської законодавчої бази зі стандартами ЄС. Завдяки розвитку цифрового середовища для науки та освіти особлива увага має бути приділена, зокрема ухваленню відповідного законодавства для підтримки цих цілей.

Стратегія економічного розвитку України зумовлена необхідністю збереження інституційного контролю за стратегічними пріоритетами економічного розвитку в умовах євроінтеграції. Вона керується принципами адаптивного лідерства, гнучкості та швидкого реагування на обставини, що змінюються. Процес управлінського контролю змушує регулюючі органи постійно пристосовуватися до мінливих обставин, що виникають внаслідок внутрішніх структурних змін, тим самим покращуючи розуміння ними основоположних принципів регулювання.

Водночас, існує потреба в інституційних реформах, включаючи оновлення змісту та механізмів системи, для сприяння більшій соціальній інтеграції української економіки з урахуванням потенціалу залучення до Європейського Союзу. Важливо розуміти, що розуміння концептуальних засад особистої ефективності передбачає знання її основних понять, розуміння економічних принципів та знайомство з характеристиками обслуговування. З цифровізацією економіки, прогресом у сучасних технологіях та прийняттям таких концепцій, як FinTech, InsurTech та RegTech, з'явилися можливості для інституційних реформ у сфері цифровізації як на мікро-, так і на макрорівнях.

Попри поточні виклики, прогрес України у цифровій трансформації закладає

основу для глибшої інтеграції з ЄС та посилення ролі у світовій цифровій економіці. Зокрема, у зв'язку зі світовою цифровою революцією використання цифрових технологій у сфері державних послуг стало звичайною практикою в багатьох високорозвинених країнах. Використовуючи позитивний досвід європейських країн, зокрема Грузії, Республіки Польща, Німеччини, Україна започаткувала власні ініціативи щодо впровадження цифрових технологій у сфері надання адміністративних послуг. Міністерство цифрової трансформації України створено для здійснення цифрової трансформації у сфері державного управління, зокрема у сфері адміністративних послуг.

Розвиток електронного урядування є невід'ємною складовою двостороннього співробітництва Україна – ЄС у цифровій сфері. ЄС підтримує розвиток електронного урядування в Україні та надає технічну допомогу для реалізації проєктів у цій сфері, відіграючи важливу роль у цифровій трансформації України. 11 лютого 2020 року Україна та ЄС підписали угоду про реалізацію програми ЄС на суму 25 млн євро з підтримки електронного урядування та цифрової економіки в Україні. Програма сприяє розвитку системи «Дія» та електронних послуг, забезпеченню взаємосумісності, удосконаленню системи реєстрів, розвитку кібербезпеки, широкосмужового та мобільного інтернету, технологій електронної ідентифікації [7].

Цифровізація адміністративних послуг сприймається населенням як ознака зручності та доступності послуг, прояву лояльності та турботи про них. За даними останнього соціологічного дослідження «Оцінка якості адміністративних послуг населенням України», проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 12 по 17 липня 2019 року – 5% населення хоча б раз користувалися адміністративними послугами онлайн. Найбільшою популярністю серед опитаних користувалися цифрові послуги таких державних установ: Мінсоцполітики (47,4% опитаних), Міністерства юстиції (30,3% опитаних), Державної фіскальної служби (22,6% опитаних) [8].

В аспекті наведеного доцільно виокремити основні виклики та напрямки для вдосконалення та розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки України, як-то:

1. Адаптація до швидких технологічних змін: одним із головних викликів є те, що технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та інші інновації, розвиваються швидше, ніж нормативно-правова база. Україні необхідно оновлювати законодавство з урахуванням нових технологій, що виникають, щоб забезпечити правову визначеність і сприяти інноваціям.

2. Розвиток правового регулювання криптовалют: потрібна чітка правова база для регулювання криптовалют, майнінгу та інших цифрових активів. В Україні цей процес потребує доопрацювання та впровадження законів, що дозволяють легалізувати та регулювати криптовалюту в економічному середовищі.

3. Покращення кібербезпеки: з ростом цифрових загроз необхідно посилювати заходи кібербезпеки, розробляти нові механізми захисту від кібератак, удосконалювати навчання та сертифікацію фахівців у цій галузі.

4. Інтеграція з міжнародними стандартами: доцільно постійно вдосконалювати вітчизняну нормативно-правову базу для забезпечення інтеграції з міжнародними стандартами та угодами, що сприятимуть розвитку цифрової економіки та забезпеченню конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Висновки. Підсумовуючи наведене варто дійти висновку, що основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки України включають:

1. Розвиток інфраструктури цифрової економіки: важливим кроком стало розбудова цифрової інфраструктури: доступ до високошвидкісного інтернету, розвитку 4G та 5G технологій, вдосконалення системи електронних платежів. Підтримка таких інфраструктурних проєктів здійснюється через програми, що сприяють розвитку телекомунікаційних мереж і забезпеченню доступу до технологій для широких верств населення.

2. Законодавче забезпечення цифрової економіки: Серед наведених вище, варто вказати й на Закон України «Про електронну комерцію» [9], який визначає правила ведення електронної комерції, електронних контрактів та інші важливі аспекти для бізнесу та споживачів в цифровому середовищі. Крім того Закон України «Про електронні довірчі послуги», встановлює правові основи для використання електронних підписів, довірчих послуг та

електронних документів, що важливо для легалізації електронного документообігу та електронних транзакцій.

3. Цифровізація державного управління: в Україні активно впроваджуються ініціативи з цифровізації державних послуг, зокрема через проект «Дія», яка дозволяє громадянам та бізнесу отримувати доступ до державних послуг в електронному вигляді, таких як реєстрація бізнесу, отримання документів, сплата податків тощо. Окрім того, прийнято низку нормативних актів для регулювання електронних державних послуг і розвитку національних реєстрів та баз даних.

4. Законодавство в сфері захисту даних і кібербезпеки: Закон України «Про захист персональних даних», який регулює питання обробки та захисту персональних даних в електронному середовищі, що є основою для створення довіри між громадянами і бізнесом в цифровому просторі; Закон України «Про основи кібербезпеки України» встановлює правові засади кібербезпеки, захисту інформаційних систем і ресурсів від кіберзагроз, що є необхідним для захисту цифрової економіки та інфраструктури країни.

5. Правове регулювання криптовалют і блокчейн-технологій: в Україні є певні законодавчі ініціативи, що стосуються криптовалют, блокчейн-технологій та інших цифрових активів. Законодавство в цій сфері ще не остаточно визначене, проте були запропоновані проекти законів, що надають правовий статус криптовалютам та регулюють їх використання в країні. Проекти законів, що пропонують створення правової основи для використання блокчейн-технологій, також активно обговорюються, однак вони потребують подальшого розвитку для створення ефективної правової системи. Зокрема Закон України «Про віртуальні активи» [10].

6. Законодавство в сфері інтелектуальної власності: важливим аспектом є законодавче регулювання прав на інтелектуальну власність у цифровому середовищі. Законодавство України в цій сфері адаптується до міжнародних стандартів, зокрема через виконання положень Угоди TRIPS та інших міжнародних договорів.

7. Податкове законодавство для цифрової економіки: в Україні активно обговорюється введення спеціальних податкових режимів для бізнесу в цифровій економіці. Прогнозуються зміни в подат-

ковому законодавстві для стимулювання інвестицій у цифрові технології та стартапи. Наприклад, законодавчі ініціативи, що стосуються спеціального податкового режиму для IT-компаній, націлені на сприяння розвитку високотехнологічних підприємств.

8. Інклюзивність та доступність цифрової економіки: важливим напрямом є створення умов для рівного доступу до цифрових технологій для всіх громадян, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу чи географічного розташування. В рамках цього також здійснюється регулювання доступу до інформаційних технологій та інтернет-ресурсів для людей з обмеженими можливостями.

Отже, розвиток нормативно-правового регулювання цифрової економіки в Україні є важливим етапом на шляху до впровадження новітніх технологій, інтеграції в глобальний цифровий ринок і забезпечення ефективного управління цифровими ресурсами. Водночас, важливо не тільки створювати нові нормативно-правові акти, а й адаптувати існуючі до швидко змінюваного цифрового середовища, забезпечуючи правову стабільність і захист прав усіх учасників цифрової економіки. У зв'язку з чим доцільно підтримати позицію тих авторів, які вказують на доцільність розробки та прийняття Цифрового Кодексу України.

Список використаної літератури:

1. International Organization for Migration (IOM). (2024). Ukraine – Internal Displacement Report General Population Survey Round15 (November–December 2023). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-15-november-december>
2. Data Friendly Space. (2024). Ukrainian crisis. Situational analysis. Retrieved from URL: https://www.datafriendlyspace.org/resources/ukrainian-crisis-situational-analysis?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw2Ky1BhAgEiwA2jGujkIF3DhEUGtgFB_bGkyo2wfTVYt-GELE9EaTP71cQtTTr0qRrKr7ntz-BoCQqsQAvD_BwE
3. Ключевський В. Використання сучасних цифрових технологій при наданні адміністративних послуг на регіональному рівні *Актуальні проблеми державного управління*. 2018, с. 47-51.

4. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи, Перелік від 7.11.2021 № 1467-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text>
5. Kanungo R. P., Gupta S. Financial inclusion through digitalisation of services for wellbeing. *Technological Forecasting and Social Change*, 2021, p. 167,. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120721>
6. Kolodiziev O., Gukaliuk A., Shcherbak V., Riabovolyk T., Androshchuk I., Pas Y. The impact of refugee startups on host country economies: Business models and economic adaptation. *Economic Studies Journal*, 2024, 2, 172-201. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/25944>
7. Mission of Ukraine to the European Union, 2019, URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/galuzevespivrobitnictvo/yediniy-cifrovij-rinok-yes..>
8. Divilon, 2019, URL: <http://vbagachka.admpl.gov.ua/page/didzhitalizaciya-servisiv>.
9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
10. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

Dobrovolskyi V. V. Development of regulatory and legal regulation of the digital economy of Ukraine

The article studies the development of regulatory regulation of the digital economy of Ukraine. It is indicated that the main stages of the development of regulatory regulation of the digital economy of Ukraine include: development of the infrastructure of the digital economy: an important step was the development of digital infrastructure: access to high-speed Internet, development of 4G and 5G technologies, improvement of the electronic payment system. contribute to the development of telecommunication networks and providing access to technology for the general population; legislative support of the digital economy:; legislation in the field of data protection and cybersecurity; legal regulation of cryptocurrencies and blockchain technologies: Ukraine has certain legislative initiatives related to cryptocurrencies, blockchain technologies and other digital assets; legislation in the field of intellectual property: an important aspect is the legislative regulation of intellectual property rights in the digital environment. Ukrainian legislation in this area is being adapted to international standards, in particular through the implementation of the provisions of the TRIPS Agreement and other international treaties; tax legislation for the digital economy: the introduction of special tax regimes for business in the digital economy is being actively discussed in Ukraine. legislation to stimulate investment in digital technologies and startups. For example, legislative initiatives related to a special tax regime for IT companies are aimed at promoting the development of high-tech enterprises; inclusiveness and accessibility of the digital economy: an important direction is the creation of conditions for equal access to digital technologies for all citizens, regardless of their socio-economic status or geographical location. Within this framework, access to information technologies and Internet resources for people with disabilities is also regulated.

Key words: digital economy, administrative and legal regulation, European integration, digitalization, shadow economy, economic offenses, subjects of counteraction to shadow economy, state regulation.